A. QAHHOR HIKOYALARIDA ZAMON VA INSON MUAMMOLARI

Shodiyeva Maftuna
TerDPI O'zbek tili va adabiyoti yo'nalishi 4-kurs talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada Abdulla Qahhor hikoyalarida zamon va inson muammolarining badiiy talqini ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilinadi. Adib hikoyalarida ijtimoiy muhit, davr ziddiyatlari, inson qadr-qimmati, ruhiy iztirob, ma'naviy tanazzul, adolatsizlik, jaholat va befarqlik kabi masalalarning yoritilishi ochib beriladi. Maqolada "O'g'ri", "Bemor", "Anor", "Dahshat", "Mayiz yemagan xotin" kabi hikoyalar asosida yozuvchining inson va jamiyat munosabatlarini tasvirlashdagi badiiy mahorati, realistik uslubi, psixologik tahlil imkoniyatlari va satirik ifoda vositalari tadqiq etiladi. Abdulla Qahhor hikoyalarida zamon muammolari oddiy inson taqdiri orqali ochilishi hamda insoniylik mezonlari adib ijodining bosh g'oyaviy yo'nalishlaridan biri ekani asoslanadi.

Kalit so'zlar: Abdulla Qahhor, hikoya, zamon, inson, realistik tasvir, ijtimoiy muammo, ruhiy tahlil, adolatsizlik, satira, badiiy detal.

Аннотация

В данной статье научно-теоретически анализируется художественная интерпретация проблем времени и человека в рассказах Абдуллы Каххара. Раскрывается изображение социальной среды, противоречий эпохи, человеческого достоинства, душевных страданий, нравственного упадка, несправедливости, невежества и равнодушия в произведениях писателя. На основе рассказов "Вор", "Больной", "Гранат", "Ужас", "Женщина, не евшая изюм" исследуются художественное мастерство писателя в изображении взаимоотношений человека и общества, его реалистический метод, возможности психологического анализа и сатирические средства выражения.

Обосновывается, что в рассказах Абдуллы Каххара проблемы времени раскрываются через судьбу простого человека, а критерии человечности являются одним из ведущих идейных направлений его творчества.

Ключевые слова: Абдулла Каххар, рассказ, время, человек, реалистическое изображение, социальная проблема, психологический анализ, несправедливость, сатира, художественная деталь.

Abstract. This article provides a scientific and theoretical analysis of the artistic interpretation of the problems of time and the individual in Abdulla Qahhor's short stories. It examines the depiction of social environment, contradictions of the era, human dignity, psychological suffering, moral decline, injustice, ignorance, and indifference in the writer's works. Based on such stories as "The Thief", "The Patient", "Pomegranate", "Horror", and "The Woman Who Did Not Eat Raisins", the article explores Qahhor's artistic skill in portraying the relationship between the individual and society, his realistic method, psychological analysis, and satirical means of expression. The article argues that in Abdulla Qahhor's stories the problems of time are revealed through the fate of ordinary people, while humaneness remains one of the central ideological principles of his creative work.

Keywords: Abdulla Qahhor, short story, time, individual, realistic depiction, social problem, psychological analysis, injustice, satire, artistic detail.

O'zbek adabiyotida Abdulla Qahhor hikoyachilik maktabi alohida badiiy-estetik hodisa sifatida e'tirof etiladi. Adib o'zbek nasrida kichik epik janr imkoniyatlarini kengaytirib, hikoyani ixcham syujet, kuchli badiiy detal, teran ijtimoiy mazmun va ruhiy tahlil asosida yuksak san'at darajasiga olib chiqqan

ijodkorlardan biridir.[1] Qahhorning hikoya janridagi mahorati uning "O'g'ri", "Bemor", "Anor", "Dahshat", "Mayiz yemagan xotin", "Adabiyot muallimi", "Munofiq" singari asarlarida yaqqol ko'rinadi. Adibning hikoyalari adabiyotshunoslikda o'zbek realistik hikoyachiligining yuksak namunalaridan biri sifatida baholanadi.

Abdulla Qahhor 1907-yil 17-sentyabrda Qo'qonda tug'ilgan, 1967-yilda O'zbekiston xalq yozuvchisi unvoniga sazovor bo'lgan. Uning ilk hajviy she'ri "Oy kuyganda" 1924-yilda "Mushtum" jurnalida Norin shilpiq taxallusi bilan bosilgan, "Boshsiz odam" hikoyasi esa 1929-yilda e'lon qilingan. Adibning dastlabki hikoyalar to'plami "Olam yasharadi" nomi bilan 1935-yilda chop etilgan. Bu ma'lumotlar Qahhor ijodining dastlabdan xalq hayoti, ijtimoiy muhit va inson xarakterini badiiy tadqiq etish bilan bog'liq kechganini ko'rsatadi. Abdulla Qahhor hikoyalarida "zamon" tushunchasi oddiy tarixiy davr yoki tashqi voqelik sifatida emas, balki inson taqdiriga ta'sir qiluvchi ijtimoiy-ma'naviy muhit sifatida namoyon bo'ladi. Adib uchun zamon — insonni sinovdan o'tkazuvchi, uning xarakterini ochuvchi, adolat va adolatsizlik, mehr va loqaydlik, insoniylik va tubanlik o'rtasidagi kurashni yuzaga chiqaruvchi badiiy maydondir.[2] Shu sababli Qahhor hikoyalarida davr muammosi doimo inson muammosi bilan birga talqin qilinadi. Yozuvchi hikoyalarida inson ko'pincha og'ir ijtimoiy sharoit, qashshoqlik, jaholat, byurokratiya, qo'rquv, ma'naviy qashshoqlik yoki eskicha qarashlar ichida tasvirlanadi. Ammo Qahhor bu holatlarni quruq bayon qilmaydi; u birgina voqea, birgina detal, birgina dialog orqali katta ijtimoiy haqiqatni ochib beradi. Ana shu jihat adib hikoyalarining asosiy badiiy qudratini belgilaydi.

[1] Quronov D. **Adabiyot nazariyasi asoslari**. Toshkent: Noshir, 2019. — B. 34.

[2] Karimov N. **XX asr o'zbek adabiyoti taraqqiyoti**. Toshkent: Fan, 2007. — B. 117.

"O'g'ri" hikoyasida zamon va inson muammosi ijtimoiy adolatsizlik fonida yoritiladi. Asar markazida kambag'al Qobil boboning ho'kizi o'g'irlanishi voqeasi turadi. Tashqi tomondan qaraganda bu oddiy maishiy hodisadek tuyuladi. Biroq yozuvchi shu kichik voqea orqali butun bir davrning huquqsizlik, amaldorparastlik, loqaydlik va kambag'al insonning ojizligi bilan bog'liq fojiasini ochib beradi. Qobil bobo uchun ho'kiz shunchaki mol emas, balki tirikchilik manbai, hayot tayanchi, oilaviy barqarorlik vositasidir. Demak, ho'kizning yo'qolishi kambag'al inson hayotidagi iqtisodiy va ruhiy tayanchning sinishi demakdir. "O'g'ri"da inson muammosi Qobil bobo xarakteri orqali ochiladi. U halol, sodda, mehnatkash, ammo ijtimoiy tizim oldida himoyasiz inson sifatida tasvirlanadi. Uning dod-faryodi hech kimni jiddiy o'ylantirmaydi. Qahhor bu hikoyada inson qadrining poymol bo'lishini achchiq realizm bilan ko'rsatadi. Adib tasvirida eng katta fojia faqat ho'kizning o'g'irlanishi emas, balki haqiqat izlagan kambag'al odamning jamiyatda eshitilmasligidir. "Bemor" hikoyasida esa zamon va inson muammosi kambag'allik, tibbiy yordamga yetisha olmaslik, ijtimoiy befarqlik va inson hayotining qadrsizlanishi orqali ifodalanadi. Hikoyada kasal ayolning ahvoli, oilaning nochorligi, yordam izlashdagi umidsizlik va atrofdagilarning loqayd munosabati juda ixcham, ammo nihoyatda ta'sirchan tasvirlanadi. Qahhor bu yerda ortiqcha sentimental tasvirga berilmaydi; aksincha, sovuq hayotiy haqiqatni badiiy detal va vaziyat orqali o'quvchi qalbiga singdiradi.

"Bemor" hikoyasidagi asosiy muammo — inson hayotining jamiyat nazarida qanchalik qadrsizlanib qolganidir. Asarda bemorning o'limi faqat oilaviy fojia emas, balki davrning ijtimoiy aybnomasidir. Qahhorning mahorati shundaki, u bitta oilaning iztirobi orqali butun bir zamonning ma'naviy muammosini ochadi. Bu hikoyada insonning zaifligi emas, balki insonni zaiflashtirgan muhit fosh etiladi.

"Anor" hikoyasida esa inson muammosi ehtiyoj, orzu, kambag'allik va insoniy iztirob doirasida talqin qilinadi. Asarda Turobjon va uning xotini hayoti orqali oddiy oilaning ichki dardi ko'rsatiladi. Anor bu hikoyada oddiy meva emas, balki insoniy istak, mehr, oilaviy baxt, yetishmovchilik va armon ramziga aylanadi. Qahhorning badiiy mahorati shundaki, u anordek kichik detal orqali kambag'allikning inson ruhiyatiga qanday ta'sir qilishini chuqur ochib beradi.

"Anor"da zamon muammosi iqtisodiy tanglik va ijtimoiy tengsizlik orqali namoyon bo'ladi. Turobjon xotinining oddiy istagini bajarishga ham ojiz. Bu ojizlik uning erkaklik g'ururini, insoniy izzatini, oilaviy munosabatlaridagi ichki muvozanatni izdan chiqaradi. Demak, Qahhor kambag'allikni faqat moddiy yetishmovchilik sifatida emas, balki inson ruhiyatini ezuvchi, munosabatlarni og'irlashtiruvchi ijtimoiy dard sifatida tasvirlaydi. "Dahshat" hikoyasida inson va zamon muammosi ayol qismati, zulm, qo'rquv va ruhiy ozodlik masalalari bilan bog'liq holda yoritiladi. Asarda Unsin obrazi orqali insonning ichki erki, qo'rquvni yengish jarayoni va tahqirlangan ayol ruhiyatidagi isyon ko'rsatiladi. Qahhor Unsin xarakterini tashqi voqealar bilan emas, balki ichki ruhiy holat, qo'rquv, iztirob va jasorat orqali ochadi. "Dahshat" hikoyasida zamon — ayolni erkidan, tanlovidan, insoniy qadridan mahrum etgan muhit sifatida talqin qilinadi. Unsinning dahshatli sharoitga borishga majbur bo'lishi bir tomondan uning ojizligini, ikkinchi tomondan esa ichki jasoratini ko'rsatadi. Qahhor bu hikoyada insonning ma'naviy kuchi ba'zan eng og'ir sharoitda namoyon bo'lishini badiiy asoslaydi.

"Mayiz yemagan xotin" hikoyasida esa zamon va inson muammosi jaholat, riyokorlik, soxta axloqparastlik va ikkiyuzlamachilik orqali ochib beriladi. Hikoyada diniy tushunchalarni yuzaki talqin qiluvchi, ayol sha'ni va insoniy

munosabatlarga tor qarash bilan yondashuvchi obrazlar orqali jamiyatdagi ma'naviy qoloqlik fosh etiladi. Qahhor bu hikoyada kulgi va achchiq kinoyani birlashtirib, o'quvchini nafaqat kuldiradi, balki o'ylantiradi. "Mayiz yemagan xotin" hikoyasidagi ayrim dialoglar adibning satirik mahorati naqadar keskin va hayotiy ekanini ko'rsatadi. Abdulla Qahhor hikoyalarida inson xarakteri ko'pincha ziddiyatli vaziyatda ochiladi. Adib qahramonni uzoq ta'riflamaydi, balki uni harakat, nutq, munosabat va badiiy detal orqali ko'rsatadi. Masalan, Qobil boboning ojizligi, Turobjonning ichki iztirobi, Unsinning ruhiy qo'zg'oloni, "Mayiz yemagan xotin"dagi soxta taqvodorlik — bularning barchasi alohida-alohida insoniy holatlar bo'lsa-da, ular orqali davrning ijtimoiy va ma'naviy qiyofasi ochiladi. Qahhor ijodida badiiy detal alohida o'rin tutadi. "O'g'ri"dagi ho'kiz, "Anor"dagi anor, "Bemor"dagi kasallik holati, "Dahshat"dagi qo'rquv manzarasi, "Mayiz yemagan xotin"dagi mayiz detali oddiy predmet yoki vaziyat emas, balki katta ijtimoiy-estetik ma'no tashuvchi ramziy vositalardir. Shu jihatdan adib hikoyalarida detal ko'pincha butun asar g'oyasini umumlashtiruvchi markaziy badiiy birlik vazifasini bajaradi.

Adib hikoyalaridagi zamon muammosi ko'pincha ochiq siyosiy bayon orqali emas, balki oddiy inson hayoti orqali ochiladi. Bu esa Qahhor realizmining eng kuchli tomonlaridan biridir. U katta ijtimoiy haqiqatni mayda voqea ichiga joylaydi. Natijada hikoya hajman kichik bo'lsa ham, undagi mazmun keng, ta'sir doirasi chuqur bo'ladi. Abdulla Qahhor satirasi ham inson va zamon muammolarini ochishda muhim vosita bo'lib xizmat qiladi. Uning hajviy hikoyalarida kulgi maqsad emas, balki jamiyatdagi illatlarni fosh etish vositasidir. Adib johillik, manmanlik, riyokorlik, loqaydlik, ikkiyuzlamachilik kabi illatlarni kulgi orqali ko'rsatadi. Biroq bu kulgi yuzaki emas; uning ortida achchiq haqiqat, inson taqdiri

va jamiyat dardi turadi. Qahhor hikoyalarida til va uslub nihoyatda ixcham, aniq va ta'sirchan. Adib ortiqcha tasvirga berilmaydi, har bir so'zga badiiy yuk yuklaydi. Uning hikoyalarida xalqona iboralar, jonli dialoglar, keskin kinoya, qisqa tasvir va kuchli yakun muhim o'rin tutadi. Shu bois Qahhor hikoyalari o'quvchi xotirasida uzoq saqlanib qoladi. Yozuvchi ijodida inson muammosi faqat ijtimoiy sharoit bilan cheklanmaydi. Qahhor insonning axloqiy tanlovi, vijdoni, qo'rquvi, ojizligi, jasorati, mehrga muhtojligi, adolat izlash jarayonini ham chuqur tahlil qiladi. Uning qahramonlari ba'zan kulgili, ba'zan ayanchli, ba'zan ojiz, ba'zan jasur ko'rinadi. Ammo ularning har biri orqali adib inson tabiatidagi murakkabliklarni ochadi.

Qahhor hikoyalarining bugungi kun uchun ham ahamiyati katta. Chunki unda ko'tarilgan adolatsizlik, loqaydlik, inson qadrining poymol bo'lishi, jaholat, riyokorlik, ma'naviy qashshoqlik kabi muammolar faqat o'tgan davrga xos emas. Bu masalalar har qanday jamiyatda uchrashi mumkin bo'lgan umuminsoniy muammolardir. Shu bois Abdulla Qahhor hikoyalari bugungi o'quvchini ham fikrlashga, inson qadrini anglashga, jamiyatdagi illatlarga befarq bo'lmaslikka undaydi.

Xulosa qilib aytganda, Abdulla Qahhor hikoyalarida zamon va inson muammolari o'zaro uzviy bog'liq holda talqin qilinadi. Adib zamonning ijtimoiy ziddiyatlarini oddiy inson taqdiri orqali yoritadi, inson ruhiyatidagi og'riq, iztirob, qo'rquv, orzu va jasoratni realistik tasvir vositasida ochib beradi. Uning hikoyalarida davr qiyofasi qahramonlar hayoti, nutqi, xatti-harakati va taqdiri orqali namoyon bo'ladi. Abdulla Qahhor hikoyachiligining eng muhim xususiyati shundaki, u kichik hajmda katta hayotiy haqiqatni ifodalay oladi. "O'g'ri", "Bemor", "Anor", "Dahshat", "Mayiz yemagan xotin" kabi hikoyalar o'zbek

adabiyotida zamon va inson munosabatini chuqur yoritgan barkamol realistik asarlar sifatida qadrlanadi. Adib ijodi inson qadrini ulug'lash, jamiyat illatlarini fosh etish, ma'naviy uyg'oqlikka chaqirish jihatidan bugungi kunda ham o'z ahamiyatini yo'qotmagan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Qahhor A. **Anor**. Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2012.
2. Qahhor A. **Adabiyot muallimi: hikoyalar**. Toshkent: Yangi asr avlodi, 2019.
3. Qahhor A. **Tanlangan asarlar**. Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti.
4. Qahhor A. **O'g'ri**. Hikoya.
5. Qahhor A. **Bemor**. Hikoya.
6. Qahhor A. **Anor**. Hikoya.
7. Qahhor A. **Dahshat**. Hikoya.
8. Qahhor A. **Mayiz yemagan xotin**. Hikoya.
9. Karimov B., Abdiyev H. **XX asr o'zbek hikoyasi antologiyasi**. Toshkent: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi Davlat ilmiy nashriyoti, 2011.
10. Mardonova Lobar Umaraliyevna. (2024). TARIXIY MANBALARDA AMIR TEMUR OBRAZINING BADIIY TALQINLARI. IMRAS, 7(6), 56–60.
11. Zafariddin, Temirov, and Xujanova Nasiba. "The Triumph of Light Over Darkness." *American Journal of Research in Humanities and Social Sciences*, vol. 33, 20 Feb. 2025, pp. 34-37.
12. Dilshoda, A. (2025). MUHAMMAD YUSUF IJODINING ADABIYOTIMIZDA TUTGAN O 'RNI. Global Science Review, 1(1), 388-392.

13. Xurramovna, Q. G., & To'raqulovna, D. M. (2025, December). "FARHOD VA SHIRIN" DOSTONIDAGI ONOMOSTIK BIRLIKLARNING BADIIY-POETIK AHAMIYATI. In *INTERNATIONAL CONFERENCE ON SUPPORT OF MODERN SCIENCE AND INNOVATION.* (Vol. 1, No. 5, pp. 58-61).
14. Saidmuradova, S., & Madina, T. L. (2024). ALISHER NAVOIY SHE'RIYATI POETIKASI. *PEDAGOGS*, *57*(1), 147-152.
15. Farida, X., To'xtayeva, D., Murtazayeva, M., & Abdurahmonova, D. (2025). SAB'AI SAYYOR" DOSTONINING BOBLARI BO'YICHA TAVSIFI. *Shokh Articles Library*, *1*(2).